

Episodul doi al filmului „Rumenye, Rumenye...” al lui Radu Gabrea Elizabeth Schwartz În căutarea rădăcinilor

„Rumenye, Rumenye...”, documentarul regizorului Radu Gabrea despre muzica klezmer din Europa de Est și influența doinei românești asupra acesteia, va avea o continuare. Dacă în prima parte, petrecută în mare parte în S.U.A., unde, prin intermediul acestei muzici, descendenții ai familiilor de evrei plecați din România își amintesc cu nostalgie de pământul natal, partea a doua a filmului o urmărește pe marea cântăreață klezmer **Elizabeth Schwartz** (prezentă și în prima peliculă), care, împreună cu soțul ei, cântărețul, violonistul și muzicologul **Yale Strom**, vine în România în căutarea rădăcinilor. Itinerarul făcut la Iași, Botoșani și Târgu Frumos, de unde a fost originară familia cântăreței, a fost și prilejul pentru familia Strom de a culege melodii klezmer de la câțiva bătrâni evrei și neevrei care-și mai aduceau aminte de ele și de a fi prezentă pe scenele din Botoșani și Iași cu un program compus din cele mai cunoscute melodii, ne-a declarat Radu Gabrea, regizorul filmului. Elizabeth și Yale au fost acompaniați în cele două orașe de un taraf de lăutari, respectiv de membrii faimoasei formații „10 prăjini”. S-au adaptat de minune, au reușit să realizeze o armonie deplină cu oameni cu care nu au cântat niciodată și au avut un succes incredibil, ne-a mai relatat regizorul. Referindu-se la această „regăsire”, Elizabeth Schwartz a arătat că rădăcinile sale românești sunt destul de îndepărtate, căci familia sa a emigrat, în 1905, din Moldova spre Statele Unite. Totuși ea nu a uitat această origine. „Evreii au fost o parte a culturii române, iar cultura română și-a pus amprenta asupra culturii evreiești. Simt o iubire specială pentru România, dar nu vreau ca românii să își uite propria istorie, din care au făcut și evreii parte”, spune ea.

Klezmerul și jazzul se înțeleg de minune

Intenția lui Radu Gabrea a fost să-i prezinte pe cei doi artiști în mediile cele mai diferite. Astfel, la Botoșani, ei au cântat într-un restaurant, la Iași - pe scena Ateneului din Tătărași, iar la București au încântat publicul timp de aproape două ore la „Jazz Art Club”. Împreună cu Teodora Enache, la ora actuală cea mai bună cântăreață de jazz din România, Elizabeth și Yale au creat o atmosferă de-a dreptul electrizantă în sala arhiplină a clubului. Nu știu câți dintre cei prezenți au auzit până atunci de muzica klezmer, dar acum au învățat. Cei trei artiști, precum și orchestra clubului (cu care soliștii au repetat doar două ore), au fost

răsplătiți cu aplauzele entuziaste ale celor prezenți. Cele două soliste nu numai că și-au interpretat propriile repertorii, dar fiecare a cântat din muzica celeilalte. Că americanca Elizabeth Schwartz a cântat în engleză jazz nu ne-a mirat, surpriza a constituit-o Teodora Enache, interpretând, în idiș și ebraică, o serie de melodii foarte cunoscute, ca *Hava Naghila* și altele. Dar Elizabeth și Yale nu s-au limitat numai să cânte, ci au explicat publicului ce înseamnă muzica klezmer, au vorbit despre influența reciprocă dintre muzica evreiască și cea populară românească, și ca ilustrare a acestei idei, Elizabeth și Teodora au interpretat o doină evreiască, respectiv românească. „Multe din melodiile klezmer își au originea în muzica hasidică, transmisă oral din generație în generație. Așa a supraviețuit o parte din cultura evreiască din această regiune”, a mai explicat publicului Elizabeth Schwartz.

Următoarea oprire: Sinagoga din Timișoara

În urmă cu aproape doi ani, când Yale Strom spunea la Timișoara că regretă că soția sa nu se afla împreună cu el, că nu concertau împreună, nu am înțeles exact la ce se referea. Privindu-i, însă, cântând împreună în Sinagoga din cartierul Iosefin din Timișoara, am realizat cu exaltare ce înseamnă o chimie artistică ce se apropie de perfecțiune. Timp de o oră, publicul a fost purtat în sinagogi în care se rosteau rugăciuni fierbinți, în ștetl-urile moldovenești de odinioară, în case de hazici ce își cântau speranțele, pe vapoare, alături de supraviețuitorii Holocaustului, etc. Elizabeth Schwartz, numită de cronicari „o Piaff a muzicii idiș”, este o artistă complexă care combină muzica, arte dramatică și trăirea profundă, emoția autentică.

Și de această dată, ca și în urmă cu doi ani, cel care a organizat acest concert la Timișoara, cu sprijinul conducerii Comunității evreiești locale, a fost **Andrei Schwartz**. Oaspeții i-au mulțumit la final, lui și celor prezenți, pentru că i-au făcut să se simtă încă o dată acasă și să își dorească să revină cât de curând în acest loc. „Pentru mine, muzica klezmer este un lucru foarte personal”, spunea Elizabeth, când i-am vorbit despre efectul electrizant al vocii ei adânci asupra celor prezenți. Asumarea acestor „nigunim” (cântece) este o

misiune pe care cei doi soți o trăiesc în mod cotidian.

O sumedenie de proiecte

Yale Strom este mândru că, de când a fost în România, a reușit să publice un volum cu 330 de melodii autentice klezmer, destul de multe provenite din țara noastră. De asemenea, a lansat un film despre păstrătorul muzicii klezmer din orașul ucrainean Munkacs, un rrom, care a fost filonul care a condus vocea unei comunități dispărute spre cei ce aveau să o cunoască peste decenii. Familia lui Yale s-a mutat recent la San Diego, unde acesta a fost invitat la Universitatea de Stat să predea un curs referitor la istorie, muzică, tradiții. Desigur, muzica klezmer este o parte esențială a seminarului pe care el îl susține. În curând, Yale și Elizabeth vor filma o peliculă de ficțiune în România, în care își propun să colaboreze cu reputatul muzician Damian Drăghici, el însuși venind cu o experiență substanțială de peste Ocean. În proiectele pe care le abordează cei doi soți, se împletesc diferite laturi ale folclorului, îngemănarea istorică între muzica țigănească și cea evreiască a ștetl-urilor fiind printre realitățile pe care le cercetează și care le asigură un material documentar substanțial.

Periplul cuplului Strom-Schwartz a continuat, după Timișoara, la Budapesta și Cluj-Napoca. În capitala Ungariei, cei doi au concertat alături de ansamblul de muzică folclorică *Musikás* și Bob Cohen. Împreună cu echipa cinematografică ce i-a însoțit, după această seară cu totul specială - în care s-au combinat accentele evreiești, maghiare și gipsy -, muzicienii s-au întors în România, la Cluj-Napoca. La Casa Tranzit, spectatorii au putut viziona filmul „Rumenye, Rumenye...”, urmat de concertul susținut de Elizabeth și Yale, care au coborât spiritual și esența peliculei în realitatea imediată a publicului.

EVA GALAMBOS
LUCIANA FRIEDMANN

ȚICU VALER

Lui Sebastian

(la centenar)

*De două mii de ani
grăuntele nu moare
- nici huliganul!*

**Lui Fundoianu/
Fondane**

*Urna nu-i -
cenușa poetului
umple azi Cerul*

Lui Voronca

(zece zile înainte de a ne părăsi,
a trimis la tipar
„Scurt tratat de fericire”)

*„Miliardarul de imagini”
ne-a dat fericirea
ce lui i-a lipsit*

Lui Celan,

care nu e „Trandafirul nimănui”

*Strivita roză
ne lasă doar parfumul
stamina e în Sena*

*Destin zoharic -
și-un fir de iarbă
își are steaua sa!*

*Tihna - o insulă
tot mai mică. Zavera -
marea din jur*

*Cerbul hăituit
își odihnește spaima -
zorii, sângerii...*

*Melancolică
banca hibernează,
în parc - tăcere*

*Pe harta clasei
trece furnica-n grabă
- ce mică-i lumea!*

*Oglinzi străambe
redau fidel o lume:
o pânză de Bosch*

(Din placheta în pregătire:
„Eternități de-o clipă”)

Destinul unei bijuterii literare

Cărțile își au și ele soarta lor: „Habet sua fata libelli” - spuneau latinii. Unele cunosc o glorie meritată (ori fabricată!), altele o prea rapidă și ingrătă uitare; iar celor ghinioniste, înșiși autorii le refuză - în mod neînțeles uneori - paternitatea, necatadicsind să le atribuie, în acte sau pe copertă, numele lor. Să fie chiar întotdeauna vorba de ghinion, sau poate dimpotrivă? Un asemenea destin paradoxal a avut romanul francez „La vie devant soi” („Ai toată viața înaintea”), care a produs senzație când a apărut, în 1975, la Paris, sub un nume total necunoscut - Emile Ajar -, stârnind o curiozitate geloasă și controverse arțăgoase printre specialiștii care se străduiau să identifice autorul din stilul și tehnicile sale de scriitură. Inutil: romanul era genial, părintele său - de nedepistat. Drept care i s-a acordat, totuși, cel mai prestigios și râvnit premiu literar francez, „Goncourt” (pe care nu a venit nimeni să-l revindică), și s-a vândut rapid într-un milion de exemplare (de ale căror drepturi de autor nu se știe cine a beneficiat). Abia în 1981 a explodat adevărul: autorul era...

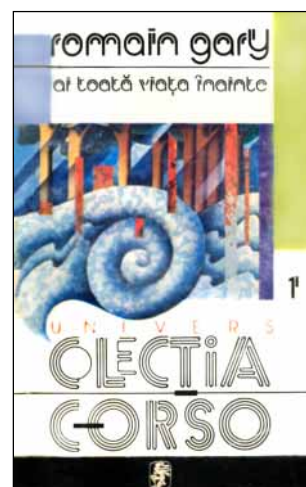
nimeni altul decât cunoscutul romancier-cineast diplomat Romain Gary, care, evident, nu din neîncredere în valoarea cărții o renega, ci, mai curând, pentru a juca o festă juriului. Ori poate era un fel de a da cu tifa orgoliilor din breaslă sau - mai știi - un truc pentru a obține un al doilea Premiu „Goncourt”, ceea ce nu i se mai întâmplase nici unui scriitor francez, darmite unuia de origine iudaică. Orgoliu? Nu mai era cazul: Romain Gary se scuturase din 1980 de orice vanitate omenească, sinucigându-se la vârsta de 66 de ani, când mai avea, poate, destul de trăit din „Viața pe care o avea înaintea”... Taina și bârfele au învăluit finalul tragic al autorului, așa cum învăluiseră nașterea binecuvântată a cărții sale.

Dar „odrasla nerecunoscută” își pornise deja călătoria sa prin lume, poposind și la noi, în 1993, la Editura „Univers”, într-o versiune românească excepțională, datorată lui Laszlo Alexandru. Și a reapărut, de curând, în aceeași editură, difuzată împreună cu o ediție a ziarului „Cotidianul”: idee admirabilă, de vreme ce, astfel,

mii de exemplare au pătruns, în aceeași zi, în mii de case și miracolul poate s-a întâmplat: o mulțime de cititori s-au desfășurat concomitent cu această mică bijuterie literară, având un continuu zâmbet pe buze și o lacrimă mereu prezentă la colțul ochilor. Căci fiecare frază hazlie se contrazice, parcă, pe sine însăși, cu mâhnire, dându-se peste cap ca un clovn amărât ce simulează veselie. Și în care este vorba - era momentul să suspend suspansul, nu? - despre o mare iubire. Dragostea maternă (ori bunicească, spuneți-i cum vreți) a unei bătrâne evreice aproape senile, fostă prostituată, madam Roza, purtată micuțului arab Mohamed, zis și Momo, în vârstă de 10 ani, care îi fusese dat de mic în gazdă și grijă. Dragoste cu disperare reciprocă, firește. De fapt, aceasta era meseria târzie a lui madam Roza: ținea un „clandé”, un adăpost clandestin, neingăduit de poliție, pentru copiii „fetelor din bransă, care nu aveau dreptul la paternitate, pentru că-și vindeau ce nu trebuia, dar toți o voiau, și la urmă apărea câte un plod plângăcios și că...cios, pe care

madam Roza îl creștea frumos, în religia tatălui lui necunoscut”, explica micuțul arab cu obrazul alb și ochii albaștri. De fapt, aceasta este marea găselniță stilistică a poveștii: e istorisită la persoana întâi de acest băiețuș orfan crescut într-un cartier rău famat al Parisului, în care foșgăie delincvenții, travestiții, damele de consumație, drogații, întâmplările fiind trecute prin înțelegerea naivă și vorbirea argotică a copilului. Iar tehnica aceasta îi permite autorului acel amestec de ingenuitate adorabilă și de precocitate brutală, înflorite într-un mediu sordid, ca și tandrețea puștului, mascată într-un soi de cinism inconștient. De aici și savoarea irezistibilă a cărții, iar din solidaritatea generoasă a acestor oropsiți ai sorții, înfricoșate de viața mai mult decât de moarte, se conturează și valorile ei morale.

„Madam Roza zice că pentru ea toți oamenii sunt egali când sunt în rahat - ne povestește micul Momo -, iar dacă evreii și arabii își trag șuturi în cap, nu trebuie să credem că evreii și arabii sunt

nenea Hitler îl făcuse în Germania ca să le ofere un cămin și au fost primiți acolo toți evreii, în afara dinților, a oaselor, a hainelor și a pantofilor în bună stare, care le erau luate din cauza risipei...”.

V-am dat o mostră și mă opresc la ea, sperând să vă fi sedus cu sugerarea cheii în care e scrisă toată cartea. În filmul realizat după apariția romanului, în rolul lui madam Roza a fost distribuită celebra actriță Simone Signoret. În care eu nu aş prea fi văzut-o, la drept vorbind, pe cea imensă, tandră, cheală și obeză păpușă grotescă, cu inimă de aur, pe care o construie imaginația lui Gary-Ajar. Mi se părea că nu au nimic în comun, mai ales când destinul îi taie lui madam Roza sforile de marionetă defectă și ea se prăbușește, în final, în stare de legumă. Simone Signoret - actriță rafinat intelectuală și capabilă de trăirea unor mari aventuri existențiale - s-ar fi potrivit, poate, mai bine în rolul Ninei Kacev, mama lui Romain Gary: cea mamă evreică ne bună de iubire și ambiții pentru fiul ei și care, aflată pe patul de spital, bolnavă de cancer, îi scrie feciorului - aviator pe front - 250 de scrisori încurajatoare, care să-i fie trimise, zilnic, și după moartea ei.

Dar acest film așteaptă încă să fie făcut.

SANDA FAUR

